

præstatur. Secunda regulæ pars, præter alia, vel ex eo satis constat quod, ut quotidie experimur, eorum qui factum audiunt quisque aliquid addit, minuit, vel immutat.

5.^a

Testimonium hominis, qui partium studio agitur, minimam meretur fidem. Ea quippe est vis præjudiciorum, præcipue vero adfectuum voluntatis, ut odii, amoris, spei, gloriæ, etc. ut historicus qui eis agitur, facta in transversum agat, immutet, subtrahat, addat, adeo ut nec ipsi fidere prudens sit, dum res sive instrumenta publica a se visa narrat. (1)

4.^a

Coævus scriptor posteriori jure præfertur: quod si plures coævi in narratione perfecte conveniunt, maximam merentur fidem, præsertim cum de facto publico agitur. Siquidem si rem falso narrarent, statim alii reclamarent.

5.^a

Pluralitas testium majorem meretur fidem, si per diversu media et vias a principio factum acceperint. Nam si plures quidem testes vel scriptores de re aliqua loquantur, sed om-

(1) Perfacile esset hujus rei quamplurima congerere exempla, atque inter alia illud Llorente, qui in *Historia Inquisitionis* affirmat inter reos, qui ab Inquisitione Cæsaraugustæ judicati ac puniti fuere post tumultos occasione Antonii Perez, ibidem excitatos, septuaginta novem traditos fuisse brachio sæculari morte plectendos, cum tamen ex authenticis instrumentis, ipsisque coævis et oculatis testibus penitus constet, sex tantum præfatam subisse sententiam. Et tamen historicus iste pollicetur Inquisitionis historiam ex ejusdem archivis authentice conscribere. Vid. egregium opus marchionis de Pidal, cui titulus: *Historia de las Alteraciones de Aragon en el reinado de Felipe II*, ubi hunc et alios errores, tum citati Llorente, tum aliorum historicum solida simul ac eximia eruditione confutat. Quoad errorem cit. Llorente, vide t. 3.º, pag. 27, 28 et 29.

nes ab uno originaliter acceperunt, non majorem merentur fidem quam eam, quæ primo debetur. Sic e. g. ea quæ de adventu Æneæ in Italiam congesserunt auctores, minimam merentur fidem, cum ab unico nec tuto fonte, nempe Virgilio, poetarum more narrante, sint hausta.

6.^a

Historici vitam noscere oportet, priusquam ejusdem narrationi certa ac fixa adhibeatur fides. Hæc regula maximi est momenti, et reliquas quadantenus continet. Nam cum vis humani testimonii, ut supra dixi, exurgat ex rei notitia, quam habet testis, ac ejusdem veracitate, quæ ex ipsius vita et adjunctis dijudicandæ sunt, conficitur plane interesse plurimum narratoris scire vitam; hæc quippe ratione scimus utrum doctus, prudens, ac probus extiterit; quibus moribus, quâ ætate, patria, religione, indole, affectibus; præditus fuerit; ex quibus, aliisque ejus adjunctis, desumere possumus veluti criterium quoddam generale ad ipsius narrationes dijudicandas.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Objic. 1.º Quæ demonstrari nequeunt, firmum assensum non merentur, nisi ex seipsis perspicua sint, ut facta conscientiæ, prima principia, etc.; atqui facta historica, nec ex seipsis perspicua sunt, nec demonstrationem admittunt: ergo.

Resp. Dibt. min. Non admittunt demonstrationem metaphysicam aut physicam, trans. moralem, neg. Rei cujusque demonstratio, rei demonstratæ consentanea esse debet. Porro, sicut rebus mathematicis ex. g. respondet demonstratio, quæ metaphysicam pariat certitudinem, ita ex adverso, factis historicis congruit ac respondet demonstratio moralis, id est, ex qua moralis certitudo exurgit. Transmissi alterum membrum, tum quia veritas et vis humani testimonii demonstrationem patitur ab absurdo, quæ metaphysicæ æquiparatur; tum quia certitudo, quæ facta historica comitatur, quandoque physicæ æquivalet quoad vim; insanus

quippe merito haberetur, qui de Londini existentia dubitaret.

Instabis: Certitudo etiam moralis facti haberi nequit, nisi certò constare possit de scientia et veracitate testium; sed de hac scientia et veracitate nunquam certò potest constare: ergo Prob. min. Homines omnes et falli et fallere possunt: ergo.

Resp. Neg. min. Ad prob. dist. antec. *si homines omnes, vel etiam plures collectivè sumantur, neg. si singuli seorsim, trans.* Nam quamvis respectu facti complexi, aut scientifici, aut privati, aut sensibus non obvii, decipi singuli homines possint, at non respectu facti publici, sensibilis, obvii et facillimæ perceptionis quis dicere audeat singulos homines posse decipi in percipienda existentia Romæ? Sed, his omis- sis, ad vim criterii auctoritatis humanæ sufficit plures homines nec falli, nec fallere posse pro quibusdam rerum adjunctis, quamvis concedatur singulos posse.

Objic. 2.º Sic se habent facta a nobis remotiora secundum tempus et locum, sicut ebjecta sensibilia respectu visus ex. g.: atqui quo objectum sensibile magis est a visu remotum, visio redditur magis difficilis ac defectuosa: ergo saltem quoad facta a nobis remotiora, moralem certitudinem obtinere non possumus.

Resp. Neg. maj. et paritatem. Nam objectorum visio fit per radios, qui magis ac magis continuo ab invicem disjunguntur, unde quo remotius existit objectum eo pauciores radii visus organum ingrediuntur. Ast vero, testimonia pro facto morali certitudine certo, ab invicem non disjunguntur, sed potius coeunt et in unum quasi terminum conspirant.

Instabis tamen: Testis auritus minorem fidem meretur quam testis oculatus; atqui post primam generationem facti, testes omnes sunt auriti: ergo minorem merentur fidem, quam in tertia, quarta, etc. decrescere oportet, quousque sensim evanescat.

Resp. Dist. maj. Testis auritus *solitariè sumptus, conc. si cum aliis jungatur, neg.* Testis quidem solùm auritus inferior quidem est oculato, cæteris paribus. Sed ex hoc minime consequitur, testibus auritis nunquam certam fidem adhibendam; adhiberi etenim debet dum adsunt conditiones

supra expositæ; præsertim cum ipsi auriti numero plures sunt, diversis studiis et affectibus acti, et ex oculatis sive immediatè, sive mediatè acceperunt. Cæterum, dum auriti testes congruas condiciones obtinent, eorum testimonium ex temporis solius lapsu, nec evanescit, nec infirmatur.

Objic. 3.º Ut ut detur facta naturalia certo nobis contare posse ex hominum testimonio, in supernaturalibus saltem id minime locum habet. Quod probatur 1.º, quia miracula actualem derogationem legis naturæ implicant, nemo autem certo scire potest talem effectum non ex vi naturæ accidere, cum nullus omnes naturæ vires cognoscat: 2.º quia miraculum tale evenisse, ad summum moraliter certum erit at illud non evenisse, certum existit physica certitudine, quæ ea respicit, quæ veritatem habent ex legibus naturæ; atqui certitudo physica superat et elidit moralem: ergo.

Resp. Neg. ant. et prob. Et quoad primam quidem, ultro libenterque fatemur, miraculorum legibus naturæ derogare, at penitus inficiamur, existentiam hujus derogationis nunquam certo nobis constare posse, aut ad id pronuntian- dum opus esse universas naturæ vires cognoscere. Itaque, prudenter ac non temerè in adstruendo miraculo incedere oportet, nec cum eo confundendi miri effectus vel ignoti; sed *quandoque* existere inficiari, summæ pervicitiæ esset, ac humani testimonii vim omnem evertere. Deinde, ad dijudican- dum tale factum miraculosum esse, minime opus est un- versas naturæ vires cognoscere, sed sufficit agnoscere ipsum superare causas eas vel vires, quæ factum illud circumstant, et ad ejus productionem adhibentur, ut si quatruiduanum ac fœtens cadaver surgat ad imperium et vocem hominis.

Quoad 2.º prob. quam Rousseau, Diderot et rationalis- tæ alii tantoperè estollunt, purum putumque sophisma existit. Nam dicere tale factum, ex. gr. *resurrectionem hominis*, non evenisse, physice certum esse, idem est ac dicere: *re- surrectio hujus hominis non contigit nisi interruptæ sint leges naturæ*: quod quidem verissimum est, ac certum certitudine physica. At vero, dum ritè constat de existentia hujus facti, simul constat revera interruptas fuisse leges naturæ; ac proinde deficit conditio ea, quæ in priori propositione in- cluditur. Igitur, in factis supernaturalibus nulla existit oppo- sitio inter certitudinem physicam et moralem, sicut nulla